

Om immigrantsvenskan i Misiones, Argentina

Gunvor Flodell

Efter inledande historiska bakgrundsfakta till varför vi fortfarande finner svensktalande i provinsen Misiones i Argentina kommenteras några språkprov i tre generationer från 1970-talet. Därefter sammanfattas ytterligare sociolingvistiska undersökningar som företagits under 1990-talet, representerande familjenätverk omfattande cirka 150 personer. Här diskuteras bl.a. etniciteten som bland dagens ättlingar blivit alltmer nordisk. En mer ingående språklig analys av en gruppinspelning framträder drag som visar en svenska på tillbakagång. Den har också likheter med spanskspråkiga inlärares svenska. Dagens språkbevarare är så gott som alla till åren komna, därför är Misionessvenskans dagar också räknade. Den har dock överlevt i mer än hundra år i tre generationer och kan utgöra jämförelsematerial till andra emigrantspråksstudier.

1 Inledning

Eftersom Amerika också inkluderar Sydamerika presenteras en mindre känd utvandring som ägt rum från Norden, särskilt från Sverige. Varför vi fortfarande kan finna svensktalande i det nordöstra hörnet av Argentina, i provinsen Misiones, hänger samman med främst två utvandringar från Sverige till Brasilien 1890–91 och 1909–11 och en sekundär immigration in på det argentinska gränsområdet Misiones 1900–1925 omfattande ett tusental personer. Mellan 1819 och 1920 utvandrade 5632 svenskar till Brasilien (enligt brasiliansk statistik, se Friborg 1988), vilket är ett blygsamt antal i jämförelse med de stora utvandringsvågorna till USA, totalt omfattande cirka 1,2 miljoner svenskar och 800 000 norrmän.

Denna studie avser att sammanfatta det fältarbete och de kompletterande sociolingvistiska efterforskningar som bedrivits vid återbesök alltsedan författarens vistelse i svenskkolonin i Misiones, Argentina 1964–1973. Fältarbetet redovisades i en serie bandinspelade intervjuer med 102 informanter

1968–73 i både Misiones och Sydbrasilien. De kompletterande undersökningarna i form av enkäter och en gruppinspelning gjordes på 1990-talet med början 1988 (mer härom i avsnitt 3.3).

I Misiones finner vi en unik språkkontaktsituation mellan en utjämnad svenska med en del dialektala rester, vilande på 1800-talsgrund, och inslag av brasiliansk portugisiska, senare argentinsk spanska, ursprungsbefolkningens guarani samt andra immigrantspråk, exempelvis tyska (Flodell 1986; för exempel se avsnitt 3.3). Dessförinnan hade denna varietet, kallad Misionessvenska, inte blivit föremål för språkvetenskaplig behandling.

Vid universitetet i Posadas, Misiones pågår för närvarande forskning i lokal historia och antropologi bland t.ex. tyska, polska, ukrainska och finska invandrargrupper, medan studiet av invandrarspråken fortfarande ligger i sin linda.

2 Historisk bakgrund

2.1 Svenska grupputvandringar och bosättningar

Gruppvisa utvandringar från Sverige till Brasilien har enligt emigranthistorikerna (Stenbeck 1972; Friberg 1988) skett i tre större vågor:

Tabell 1. Grupputvandring till Brasilien

År	Antal	Destination	Delstat
1868-1873	c:a 300 personer	Dona Francisca, Santa Catarina Blumenau	
1890-1891	c:a 2500 ”	São Paulo, Paraná, Santa Catarina,	Rio Grande do Sul
1909-1911	c:a 1000 ” (varav 600 ” repatrierade 1912 och senare)		Rio Grande do Sul

(Källa: Friberg 1988)

Från den första vågen har med ett undantag inte påträffats några ättlingar utan fokus ligger på de båda följande. De lockade inte bara enskilda hantverkare och arbetare från Sundsvall, Stockholm, Norrköping, Kiruna m.fl. orter utan också många barnfamiljer till kaffeodlingarna i São Paulo, sågverksdistrikten i Paraná men framför allt till jungfrulig mark för uppodling i de båda sydligaste delstaterna Santa Catarina och Rio Grande do Sul. Hur de svenska bosättningarna där var fördelade år 1920 framgår av följande tabell:

Tabell 2. Svenska bosättningar 1920 (Sverigefödda) i Brasiliens sydligaste delstater

Delstat	Orter	Antal	Totalt antal
1. São Paulo	S. Paulo	111	512 personer
	Campinas	68	
	Santos	65	
	Fartura	30	
	Övriga orter	238	
2. Paraná	Curitiba	64	96 ”
	Övriga orter	32	
3. Santa Catarina	Joinville	15	46 ”
	Blumenau	8	
	Övriga orter	23	
4. Rio Grande do Sul	Porto Alegre	109	414 ”
	S. Luiz Gonzaga		
	(Guarani das Missões)	88	
	Santo Angelo	46	
	Ijuhy (Ijuí)	41	
	S. Jeronimo	32	
	S. Antônio da Patrulha	19	
	Erechim	18	
	S. Leopoldo	9	
	Övriga orter	52	

(Källa: Friborg 1988: 77)

I tabell 2 saknas (under punkt 4) Caxias-distriktet, där det 1915 skulle ha funnits 17 svenskar, utvandrade redan 1890 (Bohm Tasca 2005: 27).

2.2 Vidare till Misiones, Argentina

I Guarani, Rio Grande do Sul (under punkt 4 i tabellen ovan) skulle det bildas en koloni för enbart svenskar (Nova Suecia) under en svensk kolonichef Tufve Tufvesson, men denne ersattes redan 1893 av en brasilian, vilket innebar språksvårigheter för de nyanlända, problem med utlovad starthjälp på jordlotterna och äganderätter jämte undermålig sjukvård, slavlik behandling etc. (se UD:s dossier, Riksarkivet). När de i sinom tid röjt, sått och skördat fanns ingen avsättning för jordbruksprodukterna, inte heller farbara vägar. Drömmen om en egen bit jord förvandlades till besvikelse och blicken vändes mot Misiones i Argentina, som öppnats för kolonisering på förmanligare villkor. Mellan 1900 och 1925 flyttade hundratals svenska familjer över till den argentinska sidan av gränsfloden Uruguay och satsade på odling av *yerba mate*, det gröna teet som varit indianernas hälsodryck. Efter några försök på andra platser grundade svenskarna 1913 sin by, *Villa*

Svea. Redan 1915 hade de organiserat sig i den Skandinaviska Föreningen Svea och 1920 anlagt en egen kyrkogård.

Idag är Villa Svea en förort till staden *Oberá*, grundlagd 1928 med svenska pionjärer som faddrar. Staden har idag närmare 100 000 invånare och stadsdelarna bär namn efter de första bosättarna: Villa Erasme, Villa Falk, Villa Fredriksson, Villa Kindgren, Villa Lindström, Villa Stenberg, Villa Torneus och Villa Vik.

2.3 Övriga nordiska bosättningar

I provinsen Misiones, Argentina, har det också existerat kolonier med danska, norska och finländska emigranter.

I *Eldorado* vid Paraná-floden, omkring 10 mil söder om de stora vattenfallen i Iguazú, har det funnits en dansk koloni bland en majoritet av tyska ensamutvandrare (Micolis 1973). Den danska klubben *Haabet* hade ett hundratal medlemmar under sina glansdagar under 1900-talets första decennier och benämningen är fortfarande i bruk. Vidare bosatte sig ett tiotal danska familjer i *Mártires* (tidigare Bonpland Norte), omkring 30 kilometer söder om Oberá. Det ligger inte långt från *Colonia Finlandesa*, en koloni med ursprungligen 118 finlandssvenskar och ett fåtal finskspråkiga emigranter, som organiserats av baronen Arthur Thesleff. Idag är de båda senare kolonierna övergivna av nordbor som antingen återvänt eller flyttat till andra platser i Argentina. Några av de första kolonisterna i Oberá var norrmän (t.ex. Thorleif Bøgh) men de stannade inte kvar. Omkring 1930 anlände en handfull norrmän som gifte sig med kontrahenter av svenskt, danskt eller finländskt ursprung och blev bofasta.

3 Immigrantsvenska i 3 generationer

3.1 En talgemenskap?

Centralt för begreppet *talgemenskap* är att det bör kunna begränsas geografiskt men också att det förekommer en tät kommunikation mellan nätverkets integranter (Milroy 1987). Hur många svenskspråkiga kan det ursprungligen ha rört sig om i Misiones? Det är en högst relevant fråga för en språkgemenskaps fortlevnad. En obekräftad skattning om cirka tusentalet Sverige-födda och deras barn förekommer. Enligt en senare uppgift av den dåvarande svenske vicekonsuln Hjalmar Holmström rörde det sig 1952 om 811 i Sverige födda personer och deras äldsta barn. Sedan dess har antalet

minskat av naturliga skäl. De gamla språkbevararna har dött bort och majoritetsspråket spanska har kommit att dominera hos de yngre. Fram till 1973 var de svensktalande cirka 500 personer, vid en senare skattning 1976 uppgick antalet till 422 personer. Vid fortsatta skattningar 1988 och 1997 beräknades de till 200 respektive 150 personer för att 2010 omfatta cirka 70 personer. Dagens svensktalande är mestadels ättlingar i andra och tredje generationen, befinner sig i 70-80-årsåldern och har vuxit upp med svenska som hemspråk.

På vilka grunder personerna klassificerades som svenskspråkiga år 1952 framgår inte av den ovan nämnda rapporten. Som *svenskspråkig* har författaren definierat ”sådana personer som har allmänt känd, faktisk förmåga att kommunicera på svenska i en vardaglig, enkel samtalsituation. Denna förmåga har i de flesta fall observerats direkt av mig. Delvis har jag dock måst lita till annan vittnesgill, i Sverige född persons utsaga.” (Flodell 1986: 26) Här har alltså endast beaktats deras förmåga att förstå och tala, utan att ta hänsyn till deras eventuella läs- eller skrivkunighet.

Svenskan torde ha stått i sitt flor under 1930- och 1940-talet och omfattat domäner som hem, familj, släkt och vänner, skola och kyrka samt en del arbetsplatser. Under 1960- och 1970-talet reducerades domänerna till huvudsakligen hem och familj. Svenska kyrkan sände ut präster 1942–1973, därefter upphörde tjänsterna. Idag används svenskan inte längre som hemspråk, eftersom många av de svensktalande bor ensamma eller med spansktalande anhöriga.

Ett uttryck för språklig samhörighet visar dock det 30-tal personer, mestadels kvinnor, som månatligen samlas till sin ”Svenska Cirkel” för att inte glömma svenskan. Detta nätverk torde dock inte vara tillräckligt som grund för en nutida talgemenskap. Deltagarna är dock medvetna om att språkkunskaperna har betydelse vid besök av svenska eller andra nordiska turister.

3.2 Uttalanden om språkbruket

Prins Wilhelm besökte Misioneskolonin år 1947 och karakteriserade det svenska språkbruket på följande sätt i *Röda Jordens Svenskar* (1948: 137f):

Så lät det från alla håll på oförfalskad svenska, stundom tillsatt med en nypa dialekt jämte ett spanskt ”sí” eller ”bueno”...

Ett decennium senare gav författaren Artur Lundkvist i *Vulkanisk kontinent* (1957: 318) en helt annan bild av de yngres språkförmåga:

De flesta känner bara till Sverige från föräldrarnas berättelser, de förstår inte svenska så bra, är tveksamma om uttalet, glider helst över till spanskan. De känner sig helt som argentinare, deras känsla har tagit färg av omgivningen och den argentinska skolundervisningen...

Även författaren Per Olov Enquist besökte Misioneskolonin 1974, där språkbevarandet särskilt uppmärksammades i *Kartritarna* (1992: 100f):

De språkade som en gammal bibelöversättning. Allting hos dem hade förblivit vilande. Deras svenska var oanfrätt... De kunde förtälja om så mycket när de språkade, men mest om att de fått det mycket bättre, fast livet var svårt.../de/ hade det bra och språkade det gamla språket mycket istadigt...

Att nutida Misionessvenska vilar på en 1800-talsgrund med för oss ålderdomliga drag poängterades av Enquist, medan Prins Wilhelm berörde såväl dialektrester som spanska inlån.

Artur Lundkvist hade tydligen talat med yngre svenskättlingar som löste kommunikationsproblemet genom kodväxling (jfr Talprov 4b nedan). Därmed antyddes den kommande språkutvecklingen.

3.3 *Material och metod*

Mellan 1968 och 1973 dokumenterades 102 svensktalande i Misiones, Argentina och Rio Grande do Sul, Brasilien i form av bandinspelade intervjuer (ULMA Arg/Bra 1-71), omfattande cirka 30 timmars tal, förvarade och kommenterade, men endast delvis transkriberade, på SOFI, Arkivcentrum i Uppsala. Av dem har 60 inspelningar legat till grund för doktorsavhandlingen *Misiones-svenska* (Flodell 1986).

Avsikten med bandupptagningarna var tvåfaldigt: att fånga det genuina talspråket i autentisk miljö och att dokumentera talarnas emigrationshistoria och levnadsförhållanden. Frågelistor eller formulär för detaljstudier av språkbruket har inte använts, utan ett så brett informationsfält som möjligt har eftersträvat. Person- och lokalkännedom har varit intervjuarna (Gunvor och Sven Arne Flodell) till hjälp, liksom kunskaper i spanska och portugisiska.

Inspelningsarbetet initierades med de allra äldsta, Sverigefödda språkbrukarna (21 personer). De flesta hade förblivit enspråkiga och varken lärt sig brasiliansk portugisiska eller den regionala varianten av argentinsk spanska (Amable 1975). Det följande inspelningsarbetet omfattade de tvåspråkiga generationerna 2 och 3 (62 personer), finlandssvenska emigranter (4) och övriga (15). Här gällde det att inspirera informanterna till längre tal-

sekvenser om för dem närliggande händelser. Resultatet blev ett högst varierande innehåll, såväl innehållsmässigt som språkligt.

Bland de märkligare språkkontaktfenomenen finns exempel på inlån från immigranttyska hos en Sverigefödd informant (”jag måste ha *knektar* till å *skära*” (Bra 35 IE), ’drängar till att skörda’) och indianspråket *mbya guarani* hos en ättling i generation 2” å dom där *tambuna*: Arg 32–33 RE, av guarani *tambú* en slags mask’).

Vid bearbetningen av det bandinspelade intervjumaterialet fokuserades inledningsvis de lexikala interferenserna i ett kontrastivt perspektiv med hypotesen att de skulle öka med generationerna. Så var också fallet mellan Generation 1 och 2 (se Flodell 1986: 130) men inte vidare. De hade integrerat spanska ord i sitt ordförråd som också hade större spridning och godtagbarhet (angående metod se Hasselmo 1974).

För att styra det lexikala innehållet och möjliggöra en mer ingående språklig analys kompletterades materialet 1988 med en gruppinspelning med fem informanter från Generation 2 (se avsnitt 5.2). Samtidigt företogs en enkätundersökning om språkförhållanden och språkbruk bland 32 informanter, var och en representerande ett familjenätverk. (För närmare detaljer om upplägget, se Flodell 1991.) Den följdes upp longitudinellt år 1999 med hypotesen om svenska på tillbakagång under ett decennium.

4 Misionessvenska i ett tvåspråkighetsperspektiv

Analysen av språkutvecklingen hos denna enklav av svenska språkbrukare under ett mer än 100-årigt förlopp måste dels beakta generationstillhörighet, dels sättas in i ett tvåspråkighetsperspektiv, med påverkan från språk 2 som en naturlig följd. Under åren i Brasilien gällde brasiliansk portugisiska, senare i Misiones en regional argentinsk spanska, som även kan innehålla portugisiska, då den existerar i en gränzon (Amable 1975).

När denna påverkan från språk 2 (majoritetsspråket) fortgått en längre tid blir språkbyte följden. För att illustrera denna språkutveckling har jag använt ett continuum, baserat på Haugen (1972):

$$A - Ab - AB - aB - B(a) - B$$

Versalerna A och B står här för god svensk respektive spansk språkbehärskning, medan gemena a och b representerar mindre god språkbehärskning.

Noteringen (a) betyder vissa rester av återupplivad svenska. AB= balanserad tvåspråkighet. Samtidigt anger versalerna dominansen i språkprofilen. Det möjliggör också upprättande av talarnas språkprofiler, baserade på deras egen skattning.

Alla dessa informanter torde passa in någonstans i detta tvåspråkighets-continuum. En enskild immigrant skulle kunna genomgå hela detta skede mot ett språkbyte under sin livstid, men vanligtvis sträcker sig detta schema av språkdominans över tre generationer. Idag befinner sig inte någon av de enspråkigt svenska talarna i livet, men situationen var annorlunda för 40 år sedan. Då fanns det också exempel på talare i hög ålder som helt och hållet återvänt till sitt förstaspråk A, så att hon inte kunde förstå ens av sina egna barn.

4.1 Talprov: Enspråkigt svensktalande (A)

Att vara enspråkig vuxenutvandrare uteslöt dock inte att man hade snappat upp ett och annat lånord från portugisiska eller spanska, oftast av typen kulturlån utan motsvarighet på svenska:

Ex 1)...då sku hon ta se en vetebulle å då va de den här *galleta* (ULMA Arg 19 HS, f. 1883)

(sp. 'hård skorpbulle')

Ex 2a)...de va *stakament* etter hela flodstranden...(ULMA Arg I AH, f. 1978)

(port. *destacamento* 'militärläger')

Ex 2b)...där han låg då på ett par filtar eller på ett par *peläger* (ULMA Arg I AH, f. 1878)

(port. *pelego* 'hästtäck')

Dessa exempel illustrerar lexikal interferens som också kunde kallas kodväxling på ett-ordsnivå. I det första fallet visar lånordet ingen förändring, medan i de båda följande fallen har det skett såväl fonologiska som morfologiska anpassningar mot svenskan. De båda informanterna dog år 1970 och var språkbärare i sin hemmiljö, deras söner och döttrar är likaså avlidna men deras barnbarn behåller sin svenska som de lärt sig som barn.

4.2 *Balanserat tvåspråkiga svenska – spanska (AB)*

De följande exemplen härrör från en kvinnlig informant i generation 2, född 1911 i Porto Lucena, Brasilien av svenska föräldrar, utvandrade 1891.

Ex.3a) ... dom ska ju *sàcka suerte* som dom säger (ULMA Arg 39 KN)

(sp. sacar la suerte 'pröva lyckan')

Ex 3b)...å hon sprang åtta *cuadras* ska man säja åtta hun(d)ra meter ja – å kom åmnibossen...

(sp. cuadra 'kvarter'; port. onibus 'buss')

Ex 3c)... för han hade ju styret som på en bil, *lanchan* dom säger, men ja *sùsta me* inte så mycke för ja tog reda på remman uta(v) *valijan* å gav ti äga(r)n å sa att han va ett sto(r)t svin.

(sp. lancha 'färja'; asustarse 'bli rädd'; valija 'resväska')

De understrukna orden har dialektala former och supradentalerna har ersatts av dentaler, ett fonologiskt förenklingsfenomen.

I dessa exempel finner vi olika interferensfenomen på lexikal nivå (*cuadras*, *lancha*), som är markerade med "som vi/dom säger" eller översatta, vilket innebär att talaren är medveten om dem. Så är inte fallet med *valijan* som verkar ha större godtagbarhet (Flodell 1986: 149ff).

De är dels rena citatlån (*cuadras*), dels har det spanska rotmorfemet morfologiskt anpassats till svenskan med svenskt ändelsemorfem (*lanchan*, *valija-n*). I verbformerna *sàcka suerte* och *sùsta me* har det skett en såväl morfologisk som fonologisk anpassning. I spanskan slutar infinitiven på *-r*. Om det tas bort får vi en svensk infinitiv som sedan får grav accent. I det senare fallet har initialvokalen fallit, men det kan bero på vokalmöte med det föregående ordet i dess talspråkliga form. Vidare sammanfaller spanskans reflexivform *me* med svensk talspråksform av *mig*, vilket underlättat anpassningen.

Informanten gav intryck av att hon dominerade båda språken flytande utan svårighet med hög talhastighet. Det var som om två bandspelare varit igång i hennes huvud och att det ibland förekom överslag med kodväxling. Hennes markerade inlån kan bero på att hon inte var säker på intervjuarnas spanska kunskaper. Hon representerar de svenskättlingar i generation 2 som vuxit upp med svenska som hemspråk och gift sig med en svenskättad man. Mannens svenska var dock inte lika flytande. Han löste sina kommunikationsproblem med kodväxling under intervjun. Av deras 8 barn hade de äld-

sta bevarat svenskan ännu på 1970-talet, då deras Sverigefödda farmor hade bott med familjen intill sin död 1968.

4.3 Tvåspråkiga med spansk dominans (aB)

Ett minoritetsspråk som inte används ofta och regelbundet lever under ständig press från majoritetsspråket. Här spelar också tidsfaktorn in. I emigrant-språkssammanhang brukar man inte räkna med mer än tre generationer (Fishman 1989). Så är också fallet med Misionessvenskan. Några svensktalande i generation 4 torde inte existera. De följande kvinnliga informanterna är typiska för nuvarande språkbevarare i generation 3, även om vi där också kan finna ett fåtal balanserat tvåspråkiga (AB enligt ovan). De är svenskättlingar såväl på fädernet som på modernet och har vuxit upp med svenska som hemspråk. De har dagligen talat svenska med sina mödrar som avled 1980 respektive 2005:

Ex 4a)...*yo quiero poner una cosita atras* y sätta dom på väggen (ULMA Arg 46 MB, f. 1933)

(sp. 'jag vill sätta en liten sak bakom och')

Med "en liten sak" avses en tallrikshållare. Här finner vi ett klart exempel på egentlig *kodväxling* med första hälften av meningen på spanska och resten på svenska (jfr Poplack et al. 1989).

Ex 4b) ... men *este* om ja är här på *chacran* å inte *stoderar* så blir man ju *de que* ... (ULMA Arg 46 MB, f. 1933)

(sp. *este* 'det här'; *chacra* 'jordbruk'; *de que* 'av vad', här ungefär 'lite dum')

Exemplet *este* illustrerar kodväxling på ettorsnivå av ett uttryck för tveksamhet som är vanligt bland denna kategori talare. Ordet *chacra* i dess bestämda form är ytterst frekvent i Misionessvenskan (Flodell 1986: 108). I verbet *studera* har stavvokalen ersatts med dess spanska motsvarighet. Den sista kodväxlingen *de que* åtföljs av gester och pekande på huvudet för att understryka betydelsen 'tom i huvudet', 'dum', 'korkad' etc.

Följande exempel ur en inspelning av senare datum får illustrera ytterligare en funktion hos svenskan, nämligen som hemligspråk för att utesluta andra åhörare:

Ex 4c) (Intervjuare: ... ni är inte många som talar svenska nu?)

No, de ä inte många för att de ä bara när de kommer någon äldre människa då så talar vi swänska då, men å me mamma ibland, när vi inte vill andra ska lyssna... men vet du (spanska) de ä mera *fácil*, *como se dice?* (MK, f. 1940)

(sp. *fácil* 'lätt'; *como se dice?* 'hur säger man?')

Här finner vi exempel på inlån av ytterst frekventa småord och interjektioner, i detta fall av *no* 'nej'. Intressant är att adjektivet *fácil* kompareras med det svenska *mera*. Detta i sin tur betingar kodväxlingen till den följande frågan och tveksamhetsmarkören *como se dice?*

5 Ytterligare undersökningar

Från 1988 och framåt finns ett flertal undersökningar som redovisas nedan i korthet.

De har dels haft formen av en enkätundersökning 1988 (se Flodell 1991), dels en gruppinspelning om språksituationen samma år, analyserad i Flodell (1996). En förnyad longitudinell enkätundersökning företogs 1999 med ett tillägg rörande etniciteten (Flodell 2002).

5.1 Enkätundersökningarna

Upplägget för enkätundersökningen 1988 har tidigare beskrivits (Flodell 1991). Den företogs bland 32 svenskättlingar ur olika familjenätverk, huvudsakligen i generation 3, födda 1926–1970, representerande cirka 150 personer och följdes upp 1999. En jämn könsfördelning hade eftersträvat, men så blev inte fallet: 25 kvinnor och 7 män 1988 mot 27 kvinnor och 5 män 1999. Inte ens samma informanter kunde nås, då ett par hade avlidit och fick ersättas av syskon, andra hade flyttat eller var oanträffbara. Informanternas språkprofiler, som byggde på självskattning, framgår av följande tabell. Hypotesen var att svenskans ställning hade försvagats.

Skillnaderna beror alltså på att vissa informanter har bytts ut. Som *balanserat tvåspråkiga* (AB) har jag klassificerat de personer som uppgivit att de kunde tala svenska utan svårighet och gjorde det dagligen eller åtminstone en gång i veckan. 1999 års population tillhörde alla generation 3 med undantag av en manlig fjärdegenerationare (B).

Tabell 3. Informanternas språkprofil

Språkprofil	A	Ab	AB	aB	B(a)	B	Summa (Kvinnor Män)		
Informanter 1988	0	0	7	11	10	4	32	25	7
Informanter 1999	0	0	10	10	8	4	32	27	5

Resultaten från de båda enkätundersökningarna visade 1999 inte någon större tillbakagång för svenskans del, den hade till och med stärkts attitydmässigt. Av de 32 dubbelt svenskättade informanterna förstod och talade 20 svenska, hälften av dem utan svårighet (AB), de resterande med viss svårighet (aB), var och en representerande ett familjenätverk. Naturligtvis fanns det också andra svensktalande i blandäktenskapens förlängning. Någon risk för språkdöd av brist på talare förelåg alltså inte vid millennieskiftet. Men de svenskspråkiga nätverken omfattande släktingar, vänner och grannar är små och sårbara och reduceras ständigt i och med de äldres frånfalle.

1989 bildades den svenska cirkel som nämnts ovan (se avsnitt 3.1), ett bevis på språkets gruppsammanhållande funktion och en ny domän som ersatt tidigare svenskspråkiga gudstjänster och syföreningsaktiviteter. Här ges deltagarna tillfälle att reaktivera en svenska som håller på att falla i glömska och flera av dem är egentligen språkbytare B(a) med rester av svenska. Hos dem ökar kodväxlingarna markant, på grund av språklig osäkerhet.

5.2 Gruppundersökningen 1988 med analys

Som ett komplement till enkätundersökningen 1988 företogs en gruppintervju som inspelades på band för att dokumentera informanternas språkförmåga och samtidigt utgöra underlag för en mer ingående analys av deras tal. Gruppen bestod av fem personer från generation 2, födda 1916–1933, och bestod av fyra kvinnor och en man. Alla hade åtminstone en förälder född i Sverige, den yngsta båda föräldrarna. Deltagarna kände varandra och den delvis styrda konversationen hade karaktären av ett avspänt rundabords-samtal och rörde 9 olika teman, bl.a. svenskans bevarande respektive tillbakagång, språkförhållandena i hemmet, skrivkunnigheten, läsintresset etc. (Flodell 1996: 223). Syftet var att försöka begränsa den lexikala variationen och finna språkrelaterade grunder till deras språkprofiler.

Den språkliga analysen (se Flodell 1996) omfattade alla nivåer, utom semantik och pragmatik till en del, och fokuserade avvikelserna från den svenska språknormen, en slags felanalys. Härvid konstaterades att deras

svenska befann sig i ett begynnande regressionsstadium som väl kunde passa in i det schema som föreslagits som miljörelaterad återgång eller inaktualisering av förstaspråket på individnivå (Hyltenstam & Viberg 1993: 26). Detta underströks av deltagarna som ”de verkar te å gå bakåt” (med svenskan). Språk utvecklas såsom språkbrukarna använder det.

På likartat sätt uppstår tillbakagång när samtalstillfällena blir allt färre och domämförlust ett faktum. På ett slående sätt påminner språkförlust om motsatsen till språkförvärvande, säger Sharwood Smith (1989: 186) och refererar till de binära begreppen diminuering – expansion eller förenkling – komplicerande. I stället vill han se språkförlustutvecklingen och tillägnet hos inlärare som relaterade processer.

Beträffande dessa informanter måste vi också beakta vilken språklig stimulans de fått under sin uppväxt och senare. Blev deras språkförvärvande i hemmet eventuellt stärkt med undervisning i den form som den svenska sommarskolan erbjudit på 1930- och 1940-talet? Fick deras förstaspråk en chans att utvecklas innan spanskan kom att dominera deras vuxenliv? Dessa fem personers språksituationer är inte identiska; två av dem hade till och med vuxit upp med tre språk (svenska, tyska och spanska). I vilken utsträckning har de påverkats av andra talare med svenska på tillbakagång?

Metoden med felanalys kan också ifrågasättas. Deras språknorm torde inte ha varit standardsvensk utan snarare misionessvensk, vilken jag tidigare försökt att rekonstruera. Där finns många exempel på spanska lexikala inlån med stor godtagbarhet i talgemenskapen, liksom diskursmarkörer, verb, adverb etc. (Flodell 1986: 107ff).

Normavvikelseerna i denna gruppinspelning påminner om dem som förekom hos Hyltenstams 12 spansktalande gymnasieelever som uppnått nästan fullgod svenska i sin inläring (Hyltenstam 1988: 148). Avvikelseerna rörde nominalfraserna med bristande genus-, numerus- eller artikelkongruens och ordföljden, liksom bortfall av subjekt och pronomen, precis som hos vissa av dessa informanter.

Två av talarna var syskon och hade relativt få avvikelser. De skulle på språkliga grunder gott och väl kunna klassificeras som infödda svensktalande (A). Deras svenska var flytande och idiomatisk med svensk prosodi och få fall av kodväxling. De var medvetna om de integrerade inlånen, vilket framkommer i följande uttalande: ”... vi säger i *rossan*, säger vi, men de är ju inte svenska, ja, eller vi säger *colectivon* eller ska gå ut å *fojsa*. Ja de ä inte svenska, men så talar vi ju här fö(r)stås ...” (Flodell 1996: 229). (*Rossa*

av sp./ port. rozar 'röjning'; *fojsa* av port. foïçar 'slå, meja'; *colectivo* sp. 'buss', se Flodell 1986: 108f.)

En annan kvinna nådde nästan upp till deras kapacitet men hade fler avvikelser. De båda övriga tillhörde definitivt kategorin aB (avtagande svenska med spansk dominans) med många tveksamhetsmarkörer och brott mot ordföljd, pronomenbortfall osv. på grund av att spanskan dominerar. Vid språklig osäkerhet ökar diskursmarkörer som vädjar till åhöraren om bekräftelse av typen "inte sant", "eller hur" etc.

Denna analys har gett vid handen att en fruktbar deskriptiv modell bör ta fasta på de grammatiska språkdrag som är kontrastivt markerade svenskaspanska. De har en tendens att avta när förenklingsstrategierna ökar. Sådana markerade språkdrag är alltså ordföljden i huvudsats och bisats, subjektspronomen, genus- och numeruskongruens samt vissa diskursmarkörer, speciellt för tveksamhet. Så skulle ytterligare analyser kunna bedrivas.

Dessa fem informanters svenska har inte överförts till deras barn och så länge de lever är det ännu inte dags för språkdöd. En av dem avled dock år 2000 i sviterna efter ett brutalt rån; de övriga är fortfarande i livet 2012.

5.3 *Svenskhet*

De undersökningar som företogs på 1990-talet har rapporterats i "De verkar te å gå bakåt" (Flodell 2002). Där diskuteras begreppen *etnicitet*, *identitet* och *kultur* och hävdas att språket har en central plats i dem alla. Basmaterial utgörs av enkäten 1999 som nämnts ovan (avsnitt 5.1). Denna studie rör dels grupper och deras etnicitet på en makronivå, beskrivna enligt de språksociologiska metoder som angetts av Fishman (1989), dels individer, deras identiteter och språkbruk i ett sociolingvistiskt perspektiv. Begreppet etnicitet är variabelt, varför frågor rörande etnicitet på individnivå kan besvaras på olika sätt under skilda omständigheter, inte minst de politiska på dessa breddgrader. Vidare kan intervjuaren ha haft inflytande på de svar som avgivits.

Definitionen av begreppet *svenskhet* härrör från de kulturmarkörer som utmärkte emigranterna i Nordamerika och paralleller finner vi också i dessa sydamerikanska emigranternas fotspår. Det verkar vara typiskt att så snart de slagit sig ned på en boplat bildade de sina egna klubbar och föreningar. Så gjorde man i Guarani, Brasilien 1911 och i Villa Svea, Misiones 1915 när den skandinaviska föreningen Svea bildades. En föregångare hade funnits redan 1911–15 i Bonpland, Misiones under namnet Skandinaviska föreningen Nyttä och Nöje (Flodell, S.A. 1974: 106).

På individnivå verkar språkbevarandet ha utgjort en betydelsefull faktor. Att vara ”riktigt svensk” i Misiones betydde 1999 ”att kunna tala svenska” (9 informanter), ”att ha svensk mentalitet” (9), ”att bevara kultur, traditioner och seder” (6) samt ”hemkultur” (4). Motiveringarna för att behålla sitt förstaspråk kunde variera. Det var hemspråk hos 3 informanter, ett förstaspråk man inte ville glömma (3), en medveten viljeakt (4) etc.

6 Mot språkdöd och sedan?

Denna studie är en kort sammanfattning av det svenska språkets historia, såsom det bevarats av svensktalande i provinsen Misiones i det nordöstra hörnet av Argentina och dess karakteristika i tre generationer under mer än ett sekel. Även om svenskan lär bestå under ytterligare några decennier har många av språkbevararna nått en hög ålder och deras svenska tenderat att påverkas av majoritetsspråket spanska i allt högre utsträckning.

Med något undantag mottar denna f.d. svenskkoloni inga nya immigranter från Sverige, varför någon revitalisering av svenskan knappast torde föreligga. Visserligen förekommer svenskundervisning för nybörjare då och då, men den är inte tillräcklig för att ersätta ett språkbruk som gått i arv som hemspråk från en generation till en annan. Här har närvaron av språkbevarare i form av mor- eller farföräldrar spelat en stor roll som vi sett.

En närmare analys av det misionessvenska språkbruket visar att det bland språkförlorarna finns likheter med de avvikelser som förekommer hos inlärare. Ett språk som sällan används utsätts för ännu större påverkan från majoritetsspråket. När språkdöd inträffar av brist på talare inom en snar framtid kommer andra etnicitetsmarkörer att bestå. De yngre generationerna som inte bevarat språket visar sitt svenska, idag snarare sitt *nordiska* kulturella arv vid de årliga immigrantfestivalerna i Oberá, där folkdans och typiska maträtter accentueras inom stadens 16 olika immigrantgrupperingar.

Enligt enkätsvaren från 1988 och 1999 anser sig svenskättlingarna ha utgjort en etnisk grupp bland många andra invandrargrupper i denna provins. Den svenska gruppen har dock inte sett likadan ut under 1900-talet utan förändrats med generationerna. Traditionerna har också förändrats, men kvar finns Lucia- och midsommarfirande, julotta och svensk folkdans.

På den geografiska kartan kommer ortnamnet *Villa Svea* att bestå, liksom stadsdelsnamnen i Oberá och dess ”svenska kvarter” med *Olaus Petri-*

kyrkan och skolan *Instituto Carlos Linneo*. Den svenska kyrkogårdens alla namn och inskriptioner kommer samtidigt att erinra om att här har svenska språket bevarats och brukats av tre generationer under ett sekel, långt ifrån hemlandet och med speciella förtecken. Egentligen är denna Misiones-svenska värd ett eget kulturminnesmärke.

Referenser

Otryckt material

- Holmström, Hjalmar 1952: Rapport över svenskar i Misiones.
 ULMA ARG/BRA 1-71 Bandinspelade intervjuer med svenskar och svenskättlingar, delvis transkriberade. Arkivcentrum SOFI Uppsala.
 Utrikesdepartementet. Dokument från Generalkonsulatet i Rio de Janeiro.
 Dossier 1902: 3024-3026. Stockholm. Riksarkivet.

Litteratur

- Amable, Hugo 1975: *Las figuras del habla misionera*. Santa Fe: Colmegna.
 Bohm Tasca, Vilma 2005: *A Terra Onde Corre Leite e Mel*. Porto Alegre: Edições EST.
 Enquist, Per Olov 1992: *Kartritarna*. Stockholm: Norstedts.
 Fishman, Joshua 1989: *Language & Ethnicity in Minority Sociolinguistic Perspective*. Clevedon & Philadelphia: Multilingual Matters Ltd.
 Flodell, Gunvor 1986: *Misiones-svenska. Språkbevarande och språkpåverkan i en sydamerikansk talgemenskap*. Akademisk avhandling Uppsala universitet (Skrifter utgivna av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet 17) Uppsala.
 Flodell, Gunvor 1991: Misiones-svenskan – Lever den än? Herberts, K. & Chr. Laurén (red.): *Flerspråkighet i och utanför Norden. Multilingualism in the Nordic Countries and Beyond*. Åbo, (IFS forskningsrapporter nr 13–1991) 222-290.
 Flodell, Gunvor 1996: Immigrant Swedish in Misiones, Argentina – towards language loss. Ureland, P.S. & I. Clarkson (eds): *Language contact across the North Atlantic*. (Linguistische Arbeiten nr 39) Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 217–235.
 Flodell, Gunvor 2002: ”De verkar te å gå bakåt”. *Språk, etnicitet och identitet belyst utifrån emigrant- och dialektmaterial*. (Kulturens frontlinjer. Skrifter från forskningsprogrammet Kulturgräns Norr 36) Umeå.

- Flodell, Gunvor 2010: Brasiliefararnas många anhalter. *Göteborgs-Emigranten* 7, 163–219. Göteborg.
- Flodell, Gunvor 2011: *Las distintas paradas de los inmigrantes. La emigración Suecia-Brasil entre 1889 y 1911*. Posadas.
- Flodell, Sven Arne 1974: *Tierra Nueva*. Svensk grupputvandring till Latinamerika. Integration och församlingsbildning. Akademisk avhandling Uppsala universitet. (Studia Missionalia Upsaliensia XXV) Uppsala.
- Friborg, Göran 1988: *Brasiliensvenskarna*. (Emigrantinstitutets skriftserie 5.) Växjö.
- Hasselmo, Nils 1974: *Amerikasvenska. En bok om språkutvecklingen i Svensk-Amerika*. (Skrifter utgivna av Svenska språknämnden 51.) Stockholm: Esselte Studium.
- Haugen, Einar 1972: The Ecology of Language. Dil, A.S. (red.): *The Ecology of Language. Essays by E. Haugen*. Stanford University Press.
- Hyltenstam, Kenneth 1988: Att tala svenska som en infödd – eller nästan. Hyltenstam, K. & Lindberg (red.): *Första symposiet om svenska som andraspråk*. Vol. 1 Stockholm. Stockholms universitet, 138–156.
- Hyltenstam, K. & Viberg, Å. 1993: Linguistic Progression and Regression an Introduction.
- Hyltenstam, Kenneth & Viberg, Åke (red.): *Progression and Regression In Language*. Cambridge: Cambridge University Press, 3–36.
- Lundkvist, Artur 1957: *Vulkanisk kontinent*. Stockholm: Tiden.
- Micolis, Marisa 1973: Une communauté allemande en Argentine : Eldorado. (Centre international de recherches sur le bilinguisme, Publication B-41.) Quebec.
- Milroy, Lesley 1987: *Observing and Analysing Natural Language*. Oxford: Basil Blackwell.
- Poplack, S., S. Wheeler & A. Westwood 1989: Distinguishing language contact phenomena: evidence from Finnish-English bilingualism. Hyltenstam, K. & L.K. Obler (red.): *Bilingualism Across the Lifespan*. Cambridge University Press, 132–154.
- Prins Wilhelm 1948: *Röda Jordens Svenskar*. Stockholm: Norstedts.
- Sharwood Smith, M. 1989: "Cross-Linguistic Influence in Language Loss". Hyltenstam, K & Obler, L K (eds) *Bilingualism Across the Lifespan*. Cambridge University Press, 185–210.
- Stenbeck, Karin 1972: *Utvandringen från Sverige till Brasilien. Tre studier*. Stencilerad Licenciatavhandling. Historiska institutionen, Uppsala universitet.

Summary

Initially we are given the historical background why we still find Swedish-speaking persons in the province of Misiones, Argentina. Then some speech samples from three generations, representing three stages of language maintenance, collected in the 1970's, are presented and analyzed. Furthermore, the sociolinguistic investigations carried out in the 1990's are summarized, representing family networks of about 150 persons. Here the concept of ethnicity is discussed, which today has a tendency to become more Nordic. A tape-recorded group discussion among five descendants forms the base for a more detailed linguistic analysis. Here we find linguistic features showing that Swedish is in regression. These deviations from Standard Swedish are similar to the errors found among Spanish-speaking learners of Swedish.

Almost all of the persons preserving their Swedish have reached an advanced age, that is why Misiones Swedish soon will not exist any more, due to the loss of speakers. Nevertheless, it has existed for more than a hundred years in three generations and can be compared to other studies of emigrant languages.

Gunvor Flodell

Docent i Nordiska språk vid Umeå universitet (pensionerad)

Heimdalsgatan 1

SE-11328 Stockholm

Sverige

gunvorflodell@telia.com